

Srebrni jubilej Zgodovinskega društva dr. Franca Kovačiča v Mariboru

Zabavna zadeva pri vsakem zgodovinskem društvu je, da po eni strani širi vednost o preteklosti, a se po drugi strani ne more izogniti okoliščini, da bi iz iste preteklosti raslo in da bi nekateri njegovi podvigi in spodrsjlaji še sami vse-skozi postajali del preteklosti in s tem zgodovine prostora, v katerem živi in deluje. Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča v Mariboru je v letu, ki zapira svoja vrata, omenjeno preizkusilo na svoji koži. Domala spregledalo je, da je dopolnilo petindvajset let, kar je obletnica, ki jo vsaj na Slovenskem povezuje-mo s srebrno barvo.

Petindvajset let v širši zgodovinski perspektivi običajno ne pomeni veli-ko, četudi ne gre prezreti, da je bila, denimo, Evropa v dobrih dveh desetletjih med prvo in drugo svetovno vojno praktično postavljena na glavo. V življenju združenja raziskovalcev preteklosti v obdravskem mestu pa gre kljub vsemu že za kar nekaj časa, po katerem se da izmeriti nekatere dosežke. In morebitni raziskovalec društvene zgodovine iz prihodnosti bo hitro ugotovil, da si je po Kovačiču poimenovana družčina visoko na zastavo svojih prednostnih nalog zapisala obeleževanje spomina na zgodovinske akterje in prelomnice v obliki konferenc, simpozijev in akademij. V njih je kot mnoga sorodna združenja pač prepoznala najpripravnejše orodje za obujanje in ohranjanje skupnostnega spomina na spomina vredne dogodke, procese in njihove udeležence.

Pri tem je seveda moralo pasti v oči, da v zavesti Slovenk in Slovencev zgo-dovinarji ne igrajo tiste vloge, ki jo imajo pri nekaterih drugih narodih. Sloven-ski obiskovalec Kijeva ali Lviva bo najprej najbrž pomislil, da je bil Mihajlo Hru-ševski, ki je v navedenih ukrajinskih mestih počaščen z visokima spomenikoma in z uličnima poimenovanjema v mestnem središču, gotovo pesnik ali vsaj dra-matik. Začudil se bo, ko mu bodo pojasnili, da se je svojim rojakom (ne glede

na to, da je bil kratek čas tudi predsednik na koncu sicer spodletele ukrajinske države ob koncu prve svetovne vojne) prikupil, ko jim je spisal obsežni prikaz zgodovine, s katerim jih je izpeljal iz dolge sence večjih ruskih sosedov. Na Slovenskem je položaj drugačen. Anton Tomaž Linhart bi bil v širokih krogih bržkone neznan, ko bi se vpisal "samo" med pionirje slovenskega zgodovinopisja, ne bi pa bil sočasno avtor *Županove Micke* in *Matička*. Pokazati je mogoče celo, kako je Prešernovo pesniško videnje pokristjanjenja Karantancev vplivalo na poglede poznejših zgodovinarjev.

Zato ni veliko presenečenje, da je ime prelata Franca Kovačiča, "patrona" zgodovinskega društva, dandanes manj znano. Ob tem, da ni bil pesnik, mu je škodovala še neka splošnejša okoliščina. Če je bil v romanskem in germanskem sosedstvu osnovni problem v tem, da sta fašistični in nacistični režim preteklost zlorabljala na način, da sta dogodkom in osebam podtikala namene in vsebine, ki so jim bili sicer tuji, je bila v Sloveniji po drugi svetovni vojni težava drugačnega predznaka. Nova politična in družbena elita si ni znala prav veliko početi z zgodovinskimi prelomnicami, ki so prej štele, in njihovimi nosilci, med katerimi je bil Kovačič. Še celo nacionalni patos 19. in zgodnjega 20. stoletja, po katerem je tudi on posegal, je imel omejeno uporabno vrednost, saj običajno razredno ni bil prav obarvan.

Tako je nastal svojevrsten paradoks, da v Mariboru javni spomin na Kovačiča ohranja skoraj samo še "njegovo" zgodovinsko društvo. Možakarjev podpis namreč nosijo skoraj vse ključne humanistične ustanove v tem delu Štajerske. Bil je ena od duš ustanovitve Zgodovinskega društva za spodnjo Štajersko leta 1903. Iz društvenih potreb in pobud so potem izšli *Časopis za zgodovino in narodopisje*, ki še zmeraj izhaja, študijska knjižnica kot predhodnica današnje Univerzitetne knjižnice Maribor in banovinski arhiv kot predhodnik sedanjega Pokrajinskega arhiva Maribor. Kovačičeva dejavnost je bila izjemnega pomena tudi za vznik tukajšnjega pokrajinskega muzeja. Iz njega so potem zrastle še druge muzejske in galerijske ustanove. Seveda je društvo hkrati posejalo ključna semena vsaj za humanistično krilo leta 1975 ustanovljene mariborske univerze. K sreči so vsi "otroci" in "vnuki" Zgodovinskega društva za spodnjo Štajersko ravno v letu 2023 skupaj primerno počastili spomin na skupne začetke in s tem na njihovega "dobrega duha" Kovačiča.

Za suhimi podatki, ki jih je moč strniti v poved ali dve, lahko človek le nepopolno sluti izjemno energijo in neumorno delavnost, lastno predvojnemu prelatu. Brez nje vseh danes samoumevnih pridobitev kajpak ne bi bilo. In če zastavimo vprašanje, od kod je Kovačič omenjeno energijo črpal, se odgovor skriva v branju njegove življenjske zgodbe kot celote. Šlo je preprosto za človeka, ki je bil od glave do pete v službi potreb ožje skupnosti, ki ji je pripadal, skupnosti (vzhodno)štajerskih Slovencev.

Potrebno pa je povedati, da je imel "oče slovenskega znanstvenega Maribora", kot mu je znal kdo reči, že ob koncu svojega življenja občutek o majhni

Spominska plošča (delo akademskega kiparja Viktorja Gojkoviča), posvečena dr. Francu Kovačiču, ki jo je 28. maja 2003, ob 100-letnici ustanovitve Zgodovinskega društva za Slovensko Štajersko, na pročelju Pokrajinskega arhiva v Mariboru odkrilo Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča v Mariboru (foto: Darko Friš)

ceni in upoštevanju svojega prispevka. Ko je bilo 5. marca leta 1998 v Mariboru ustanovljeno novo zgodovinsko društvo, je zaradi precej posrečene izbire imena postalo prva ustanova, ki je to zgodovinsko nepravico poskusilo vsaj malo popraviti. Sočasno se je pri Kovačiču in njegovem krogu navdihovalo, ko je začrtalo svoj vsebinsko in idejno široki delokrog. Ledino sta orala prva predsednika, akademik dr. Jože Mlinarič in dr. Andrej Hozjan, od leta 2002 pa je na čelu tega združenja zgodovinarjev in humanistov dr. Darko Friš. Vsi so (bili) tesno povezani z mariborsko Filozofsko fakulteto oziroma njeno predhodnico.

Ko se oziramo na bero našega kolektivnega jubilaranta, se pogled spet najprej ustavi na številnih konferencah in simpozijih pod društveno zastavo. Doslej jih je bilo že za kakšna dva ducata, že pred časom pa se je kot njihov prepoznaven termin ustalil začetek meseca decembra. V zadnjem desetletju se jih je veliko vrtelo okoli obeleževanja spomina na prvo svetovno vojno in na leta po njej. V širšem smislu je bil z njo povezan tudi lanski zelo odmevni simpozij o slovenskem odnosu do vladarske dinastije Karadorđevićev. Pohvaliti se je moč, da simpozijske vneme ni mogla omajati niti nedavna pandemija. Celo več, v najtežavnejšem letu 2020 je društvo (skupaj s prizadevnimi soorganizator-

ji) pripravilo kar dve tovrstni srečanja. Eno, daljše, je posvetilo dogodkom leta 1920, drugo, enodnevno, pa Antonu Korošcu. Doslej zadnje, letošnje srečanje ob zgodovinskih temah pa se je ukvarjalo z večplastnim slovenskim razmerjem do evropskega vzhoda. Simpoziji in občasne slavnostne akademije, kakršna sta potekali leta 2017 ob stopetdeseti obletnici Kovačičevega rojstva in leta 2018 ob društveni dvajsetletnici, skušajo na svoj način nadaljevati plemenito izročilo, ki so ga ob začetku 20. stoletja vzpostavili Kovačič in sodelavci, ko so k svojim humanističnim podvigom pritegnili strokovnjake (in tudi že strokovnjakinje) različnih strok in navsezadnje različnih prepričanj, kar je med drugim dalo sad v *Kovačičevem zborniku*, izdanem ob prelaturi sedemdesetletnici.

Najljubši "otrok" društvenikov verjetno ostaja znanstvena revija *Studia Historica Slovenica*, ki se lahko pohvali že z dvaindvajsetimi bogato napolnjenimi letniki, tako da ni preveč dobro, če pade posamezna številka človeku na nogo. Tudi med slovenskimi humanistiki namenjenimi publikacijami si je zagotovila prepoznavno mesto. Ob reviji izhaja pod okriljem društva in z njim povezanega znanstvenoraziskovalnega inštituta knjižna zbirka *Studia Historica Slovenica*. Do danes so knjige so njene "članice" že napolnile skoraj celo polico. Bralec in bralka lahko iz njih spoznavata pomembne koščke domače in obče zgodovine od antike do obdobja po drugi svetovni vojni. Kot posebej uspešen in odmeven, zaradi bogate likovne opreme pa hkrati razkošen knjižni projekt iz zadnjih let moramo izpostaviti monografijo o mariborskih županih iz obdobja med letoma 1850 in 1941 z naslovom *Snovalci sodobnega mesta ob Dravi*.

Svojim dragocenim sopotnikom in sopotnicam se je društvo oddolžilo s tem, da jih je ovenčalo z naslovom častnega člana. Dr. Jože Koropec, dr. Sergej Vrišer, dr. Bruno Hartman in dr. Jože Mlinarič, ki je postal zaradi svoje pionirske vloge častni predsedniki, so od leta 1998 do danes žal že odšli od nas. Tako so živeči častni člani dr. Manica Špendal, dr. Elko Borko, dr. Stane Granda in dr. Ludvik Toplak. Pripomniti velja, da so nas nekateri sedaj že pokojni ustanovni in zgodnji člani povezovali še s humanističnimi izročili "Kovačičevega" Maribora pred drugo svetovno vojno, v katerem so se izobraževali in se brusili. Po njihovi zaslugi je omenjeno izročilo za vselej vzdano v temelje Zgodovinskega društva dr. Franca Kovačiča v Mariboru.

Če častni člani na svoj način pričujejo o plodni društveni dejavnosti za nazaj, je seveda potrebno po drugi strani poskrbeti za znanstveni in humanistični naraščaj. Niti tukaj "kovačičevcem" ne gre slabo. Študentska sekcija je zažive-la takoj po ustanovitvi leta 1998, že precej letnikov pa šteje med najmlajšimi mariborskimi zgodovinarji močno uveljavljeni *Študentski zgodovinski časopis*, ki ga pišejo in urejajo njeni članice in člani. Ob jubilejih posebej izstopajoče mlade člane za povrh nagradimo s Kovačičevo nagrado. Kak njen prejemnik je že pustil močne sledove v slovenskem zgodovinopisju.

In čeprav danes ne velja več kot v prelatovih časih, da bi bile bele lise v strogi znanosti med Slovenci posebej izstopajoče, bo Kovačičeva energija, skupaj z energijo njegovih predhodnikov in sodobnikov, nedvomno pomemben navdih za vse, ki delujejo v društvu, poimenovanem po njem, še v naslednjih letih in desetletjih, ki bodo sledila srebrnemu jubileju.

Aleš Maver

Dr., izredni profesor
Univerza v Mariboru,
Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino